

УДК 342.11.3

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Митник О.В., магістрант
юридичного факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджено роль і місце Конституційного Суду України в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Проаналізовано повноваження Конституційного Суду України на предмет здійснення правозахисної функції. Виявлено основні аспекти механізму захисту прав і свобод людини Конституційним Судом України, що потребують удосконалення, визначено шляхи їх реформування.

Ключові слова: *права і свободи людини та громадянина, захист прав і свобод людини та громадянина, механізм захисту, Конституційний Суд України, правова охорона Конституції.*

В статье исследуются роль и место Конституционного Суда Украины в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине. Осуществлен анализ полномочий Конституционного Суда Украины в контексте исполнения им правозащитной функции. Обнаружены основные аспекты механизма защиты прав и свобод человека Конституционным Судом Украины, требующие совершенствования, и определены пути их реформирования.

Ключевые слова: *права и свободы человека и гражданина, защита прав и свобод человека и гражданина, механизм защиты, Конституционный Суд Украины, правовая охрана Конституции.*

Mytnyk O.V. THE ROLE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE IN THE MECHANISM FOR HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS PROTECTION IN UKRAINE

The article investigates the role and the place of the Constitutional Court of Ukraine in the mechanism for human rights and freedoms protection in Ukraine. The author analyzes the powers of the Constitutional Court of Ukraine with regard to its function to protect human rights and freedoms. The main aspects of the mechanism for human rights and freedoms protection to be improved and the ways to reform abovementioned issues are determined in the article.

Key words: *human rights and freedoms, human rights and freedoms protection, mechanism for protection, Constitutional Court of Ukraine, legal protection of the constitution.*

Постановка проблеми. Ефективний захист прав і свобод людини та громадянина є необхідною умовою функціонування демократичної, правової держави. Важливу роль у цьому контексті відіграє діяльність органів конституційної юрисдикції щодо правової охорони конституції, покликаних так забезпечувати її верховенство на території відповідної держави.

Ступінь розробленості проблеми. Указана проблема відображена в роботах Д.М. Белова, А.С. Головіна, П.Б. Євграфова, М.І. Козюбри, Я.В. Мачужак, В.Ф. Погорілка, А.О. Селіванова, А.А. Стрижака, І.А. Тимченка, Ю.М. Тодици, В.М. Шаповала, Л.П. Юзькова й ін. Водночас роль і місце органу конституційної юрисдикції в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина в юридичній літературі досліджено недостатньо.

Метою статті є з'ясувати роль і місце Конституційного Суду України в механізмі захисту прав і свобод людини в Україні; указати на основні аспекти зазначеного механізму, що потребують удосконалення, визначити шляхи їх подальшого вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Механізм захисту прав і свобод людини та громадянина тлумачиться в юридичній літературі по-різному: як система й комплекс послідовних дій, спрямованих на захист прав людини та громадянина [1, с. 34]; як складова механізму забезпечення прав людини, що являє собою заходи, спрямовані на відновлення порушених прав [2, с. 186]; як система органів, засобів, закріплених у Конституції, що забезпечують найбільш повний та ефективний захист прав і свобод людини та громадянина [3, с. 74, 75]. Водночас, не вдаючись до дискусії щодо сутності механізму захисту прав і свобод людини, зазначимо про необхідність дослідження ролі

органу конституційної юрисдикції в указаному механізмі.

Функція захисту прав і свобод людини як ключового напрямку діяльності Конституційного Суду України безпосередньо впливає із положень статті 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Частиною 1 статті 55 Конституції України визначено, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом [4]. У зв'язку з цим можна стверджувати, що Конституція України, визначаючи утвердження й захист прав людини основним обов'язком держави, обумовлює максимально повне забезпечення юридичними засобами охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина. Однією з важливих інституційних гарантій захисту прав людини в Україні є Конституційний Суд – єдиний орган конституційної юрисдикції.

Так, згідно зі статтею 2 Закону України «Про Конституційний Суд України», завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України [5]. З огляду на викладене можна стверджувати, що, здійснюючи правову охорону Конституції та забезпечуючи так її верховенство на території України, Конституційний Суд України тим самим сприяє реалізації й захисту тих прав і свобод людини та громадянина, які безпосередньо гарантовані на рівні відповідних положень Конституції.

Окрім того, під час вступу на посаду суддя Конституційного Суду України складає присягу такого змісту: «Урочисто присягаю чесно

і сумлінно виконувати високі обов'язки судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України, захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина» (частина 2 статті 17 Закону України «Про Конституційний Суд України») [5].

У цьому контексті варто погодитися з думкою Я.В. Мачужак про те, що «однією із центральних функцій Конституційного Суду України в системі правової охорони Конституції України є захист прав і свобод людини і громадянина» [6, с. 103].

Цікавою видається позиція судді Конституційного Суду України М.І. Мельника, викладена в окремій думці стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 30.07.2015 р. № 2-в/2015, за якою права охорона Конституції розглядається як фундаментальна гарантія прав і свобод громадян України [7].

Як зазначає А.О. Селіванов, Конституційний Суд захищає права і свободи громадян, інші конституційні цінності притаманними йому засобами [8, с. 6]. Тому доцільним видається дослідження вказаної функції органу конституційної юрисдикції через призму його повноважень.

Так, відповідно до частини 1 статті 150 Конституції, до повноважень Конституційного Суду України належать такі: 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Окрім того, Конституційний Суд України дає висновки щодо такого: про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування й розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту (стаття 151 Конституції України); щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції (стаття 159 Конституції України) [4]. Розглянемо детальніше окремі аспекти захисту прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України в контексті здійснення органом конституційної юрисдикції вказаних повноважень.

Вирішення Конституційним Судом України питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України. Відповідно до частини 2 статті 147 Конституції України, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України. Закони й інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності [4]. Перелік актів, щодо конституційності яких Конституційним Судом України здійснюється перевірка, визначено частиною 1 статті 150 Конституції України. Це, зокрема, закони й

інші правові акти Верховної Ради України; акти Президента України; акти Кабінету Міністрів України; правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Варто зазначити, що закони, інші правові акти або їхні окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, а матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами й діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою в установленому законом порядку (стаття 152 Конституції України) [4].

Особливої уваги в контексті з'ясування правозахисної функції Конституційного Суду України заслуговують положення глави 12 «Особливості провадження у справах щодо відповідності положень чинних правових актів, зазначених у пункті 1 статті 13 цього закону, конституційним принципам і нормам стосовно прав та свобод людини і громадянина» та глави 13 «Особливості провадження у справах щодо конституційності правових актів, якими суперечливо регулюється порядок реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина» Закону України «Про Конституційний Суд України».

Так, статтею 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено підстави для порушення питання про відкриття провадження у справі щодо відповідності норм чинного законодавства принципам і нормам Конституції України стосовно прав і свобод людини та громадянина, а саме: 1) наявність спірних питань щодо конституційності прийнятих і оприлюднених у встановленому порядку законів, інших правових актів; 2) виникнення спірних питань щодо конституційності правових актів, виявлених у процесі загального судочинства; 3) виникнення спірних питань щодо конституційності правових актів, виявлених органами виконавчої влади у процесі їх застосування та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини у процесі його діяльності [5].

Згідно з частиною 1 статті 84 Закону «Про Конституційний Суд України», предметом конституційного провадження у справах щодо конституційності норм законів, якими суперечливо регулюється порядок реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, є вирішення спірних питань щодо конституційності норм двох чи більше законів або актів міжнародного права, визнаних обов'язковими на території України, що встановлюють різний порядок реалізації одних і тих самих конституційних прав і свобод, чим суттєво обмежуються можливості їх використання [5].

Наведене є свідченням того, що Конституційний Суд України, реалізуючи передбачені Конституцією України повноваження щодо вирішення питань про конституційність законів та інших правових актів, тим самим здійснює захист прав і свобод людини та громадянина.

Водночас здійснення Конституційним Судом України функцій щодо захисту прав і свобод людини та громадянина ускладнюється наявністю низки проблемних питань у частині виконання рішень Конституційного Суду України, якими окремі правові акти було визнано неконституційними. Так, відповідно до Конституції України, рішення Конституційного Суду України є обов'язковими до виконання на території України, остаточними й не можуть бути

оскаржені (частина 2 статті 150). Закони, інші правові акти або їхні окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність; матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами й діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою в установленому законом порядку (стаття 152 Конституції) [4].

Як зазначає Конституційний Суд України у Рішенні від 14.12.2000 р. №15-рп/2000 (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України), рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (частина друга статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (частина 2 статті 8) (абзац 3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення). Незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (абзац 5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення) [9]. Ускладнюється реалізація механізму захисту прав людини органом конституційної юрисдикції тим, що суб'єкти владних повноважень не завжди сумлінно ставляться до виконання рішень Конституційного Суду України¹.

Ще одним аспектом механізму захисту прав і свобод людини та громадянина під час вирішення Конституційним Судом України питань про конституційність законів та інших правових актів, який потребує вдосконалення, є коло суб'єктів, уповноважених звертатися до органу конституційної юрисдикції із зазначених питань. Такими суб'єктами, відповідно до положень Конституції України, є Президент України; не менше як сорок п'ять народних депутатів України; Верховний Суд України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Варто зауважити, що фізичні особи не можуть самостійно ініціювати розгляд справ у Конституційному Суді України щодо конституційності тих чи

інших правових актів. Для цього їм необхідно звернутися до суб'єкта, який наділений відповідними повноваженнями щодо звернення до Конституційного Суду України (наприклад, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини).

Водночас для забезпечення більш ефективного захисту органом конституційної юрисдикції прав і свобод людини та громадянина в Україні доцільним видається запровадження інституту конституційної скарги. Сутність указанного інституту, виходячи зі змісту частини 3 статті 8 Конституції України, згідно з якою звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується, полягати в наданні можливості громадянам України безпосередньо звертатися до Конституційного Суду України в разі, якщо дії або бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб призвели до порушення їхніх конституційних прав і свобод. Практика конституційного судочинства Австрії, Бельгії, Угорщини, Росії, Німеччини й інших країн, де допускається звернення до Конституційного Суду з індивідуальною скаргою, свідчить, що саме це право сприяє формуванню в громадян упевненості, що вони живуть у суспільстві, де справді діє принцип верховенства права [10].

Варто зауважити, що проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 25.11.2015 р. реєстр. № 3524 (далі – Проект) передбачає механізм безпосереднього звернення громадян до Конституційного Суду України із конституційною скаргою. Проектом, серед іншого, пропонується доповнити положення Конституції України новою статтею 151-1, якою передбачено: «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований при ухваленні остаточного судового рішення в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі національні засоби юридичного захисту вичерпано» [11].

Наведені положення Проекту були позитивно оцінені Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанська комісія) у Проміжному висновку Венеціанської комісії від 24.07.2015 р. № 803/2015 щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя [12] і надалі схвалені у Висновку Венеціанської комісії від 26.10.2015 р. № 803/2015 щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя, схвалених Конституційною Комісією, від 04.09.2015 р. [13]. Уважаємо, що запровадження інституту конституційної скарги сприятиме більш ефективному захисту прав і свобод людини органом конституційної юрисдикції.

Окрім того, як зазначає Венеціанська комісія у Висновку від 21.05.1996 р. щодо проекту Конституції України, практика інших країн засвідчує, що порушення прав людини часто стають наслідком застосування законів або інших норм, які самі по собі суперечать Конституції. Якщо таке порушення виявлено, звичайні суди повинні мати право звертатися до Конституційного Суду щодо конституційності окремих норм. Стаття 150 Конституції України надає таке право виключно Верховному Суду України. Це про-

¹ Наприклад, згідно з Рішенням Конституційного Суду від 22.05.2008 р. № 10-рп/2008 (справа щодо предмету і змісту закону про Державний бюджет України), було визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», якими, окрім іншого, передбачалося виключення окремих статей (частин статей) Законів України: «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закони), що передбачали низку гарантій для соціально незахищених верств населення. Незважаючи на те що Конституційний Суд України визнав скасування вказаних норм неконституційним, Верховною Радою України не було приведено у відповідність до вимог Суду положення Законів, у зв'язку з чим соціальні права великої кількості громадян України були порушені.

цедурне обмеження, на думку Комісії, значно перешкоджає ефективному захисту прав людини і стає предметом розгляду Конституційним Судом України, у випадках, передбачених процесуальними кодексами України, значно полегшило б можливість судам виконувати свої функції та завдання, зокрема щодо захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Офіційне тлумачення Конституційним Судом Конституції України й законів України. Конституційний Суд України, відповідно до частини 2 статті 147 Конституції України, дає офіційне тлумачення Конституції України й законів України. Так забезпечується принцип правової визначеності, який є важливою складовою принципу верховенства права. Окрім того, Конституційний Суд України сприяє застосуванню норм, які містить розділ 2 Основного Закону, шляхом їх офіційного тлумачення.

Власне, і визначення конституційного звернення як письмового клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав юридичної особи, викладене в частині 1 статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», свідчить про ключову роль указанного механізму в системі захисту прав і свобод людини та громадянина. Важливим також є те, що з конституційними зверненнями щодо офіційного тлумачення Конституції й законів України можуть звертатися індивіди (громадяни України, іноземці та особи без громадянства, згідно зі статтею 43 Закону «Про Конституційний Суд України»).

На особливу увагу заслуговують положення частини 2 статті 95 Закону «Про Конституційний Суд України», відповідно до якої, якщо під час тлумачення Закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України в цьому самому провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього Закону [5]. Указане свідчить про наявність надзвичайно важливого механізму захисту

прав і свобод людини Конституційним Судом України, оскільки в такому випадку стає можливим здійснення захисту прав і свобод громадян, які, відповідно до Конституції, не можуть бути суб'єктами конституційного подання щодо невідповідності окремих правових актів Конституції України².

Водночас умови для прийняття звернення до розгляду, визначені в статтях 42 і 94 Закону «Про Конституційний Суд України», потребують удосконалення. Так, відповідно до частини 1 статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод [5].

В аспекті розуміння поняття неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України Конституційним Судом України вироблено відповідну практику. Зокрема, під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України доцільно розуміти різне застосування одних і тих самих норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (ухвали Конституційного Суду України від 12.05.2010 р. № 31-у/2010, від 19.05.2010 р. № 34-у/2010, від 22.11.2011 р. № 58-у/2011).

Разом із тим формулювання «може призвести або призвело до порушення конституційних прав і свобод» потребує тлумачення або коригування на законодавчому рівні.

Ще одним питанням, яке потребує вдосконалення, є тлумачення Конституційним Судом законів України. Зокрема, як зазначає Венеціанська комісія, якщо інтерпретація Конституції очевидно виходить за межі компетенції судів загальної юрисдикції та повинна входити до повноважень спеціального органу конституційної юрисдикції, то офіційне тлумачення звичайних законів, видається, перебуває за межами компетенції Конституційного Суду, оскільки здійснюється загальними судами під час вирішення тих чи інших правових ситуацій [14].

Указані рекомендації Комісії були враховані проектом змін до Конституції України в частині правосуддя, схваленим Конституційною Комісією.

² Так, наприклад, у Рішенні від 22.12.2010 р. № 23-рп/2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини 1 статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України, положення частини 6 статті 258 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до яких у разі виявлення адміністративного правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованого за допомогою працюючих в автоматичному режимі спеціальних технічних засобів, що мають функції фото- й кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- й кінозйомки, відеозапису, протокол про адміністративне правопорушення не складається, а постанову у справі про адміністративне правопорушення виноситься без участі особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Конституційним Судом України, зокрема, було встановлено невідповідність указаних положень Кодексу вимогам частини 2 статті 8, статті 22, частин 1, 2 статті 24, частини 2 статті 61, статей 62, 64 Конституції України, тим самим здійснено захист прав осіб, котрі притягаються до адміністративної відповідальності.

³ Так, у справі про внесення змін до статті 46 Конституції України Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає вимогам статті 157 Конституції України, проект Закону України «Про внесення змін до статті 46 Конституції України» від 15 січня 1998 року. Указаним проектом передбачалося викласти статтю 46 Конституції України в такій редакції: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості при досягненні жінками віку не вище 55 років, а чоловіками – не вище 60 років та в інших випадках, передбачених законом». Пропоновані зміни, на думку Конституційного Суду України, по суті, обмежують право громадян на соціальний захист у старості, оскільки за своїм буквальним змістом фактично позбавляють (очевидно, усупереч намірам самих авторів законопроекту) права на соціальний захист жінок, старших (вище) 55 років і чоловіків, старших (вище) 60 років, що суперечить вимогам статті 157 Конституції України (абзац 2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення).

Так, Проектом пропонується вилучити повноваження Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення законів України, обмежившись тлумаченням Конституції [11].

Надання висновків щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Статтею 159 Конституції України передбачено, що законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції. Положення статей 157 і 158 Конституції України містять імператив, яким заборонено вносити зміни до Конституції України всупереч умовам, наведеним у цих статтях. Зокрема, згідно з частиною 1 статті 157 Основного Закону, Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини та громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України. Указана процедура, на нашу думку, є важливою гарантією дотримання прав і свобод людини під час унесення змін до Конституції, про що свідчить практика Конституційного Суду України³.

Отже, здійснення Конституційним Судом України превентивного конституційного контролю щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроектів про внесення змін до Конституції України є гарантією додержання встановленого порядку внесення змін до Конституції України й стабільності Конституції України, дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Висновки. Діяльність Конституційного Суду України має надзвичайно важливе значення в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Водночас деякі аспекти механізму захисту прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України потребують удосконалення. Зокрема, доцільним видається запровадження інституту конституційної скарги, розширення кола суб'єктів, уповноважених звертатися до Конституційного Суду України, удосконалення процедури виконання рішень Конституційного Суду України, прийняття до розгляду звернень громадян щодо офіційного тлумачення Конституції й законів України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сидорчук Ю.М. Механізми захисту прав людини та громадянина: сутність і перспективи розвитку в Україні / Ю.М. Сидорчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 682. – С. 33–35.

2. Лукашева Е.А. Право, мораль, личность / Е.А. Лукашева ; отв. ред. В.М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1986. – 262 с.

3. Снежко О.А. Конституционные основы государственной защиты прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук / О.А. Снежко. – Саратов, 1999. – 192 с.

4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.1996 р. № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 49. – Ст. 272.

6. Мачужак Я. Взаємодія Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції у питаннях захисту прав і свобод людини і громадянина / Я. Мачужак // Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми, шляхи їх вирішення. – К. : Ін Юре, 2008. – С. 102–113.

7. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання Висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 30.07.2015 р. № 2-в/2015 // Офіційний сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.csu.gov.ua.

8. Селіванов А.О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади / А.О. Селіванов. – К. : Ін Юре, 2008. – 120 с.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України від 14.12.2000 р. № 15-рп/2000 (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) // Офіційний вісник України. – 2000. – № 5. – С. 80. – Ст. 2226.

10. Стрижак А. Удосконалення статусу Конституційного Суду України / А. Стрижак // Віче. – 2011. – № 17. – С. 29–32. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2693/>.

11. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Проект Закону України від 25.11.2015 р. реєстр. № 3524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.

12. Проміжний Висновок Венеціанської комісії від 24.07.2015 р. № 803/2015 щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3).

13. Opinion No. 803/2015 On the Proposed Amendments to the Constitution of Ukraine regarding the Judiciary as approved by the Constitutional Commission on 4 September 2015, adopted by the Venice Commission at its 104th Plenary Session (Venice, 23–24 October 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)027-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)027-e).

14. Opinion on the draft Constitution of Ukraine (Text approved by the Constitutional Commission on 11 March 1996 (CDL-INF(1996)006-e) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(1996\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(1996)006-e).